

Stanovení vybraných těžkých kovů v rybách po kulinární úpravě

Řeháková, J., Hornová, J., Holubová, Z., Matulová, D., Řehůřková, I., Ruprich, J.

Státní zdravotní ústav, Centrum zdraví, výživy a potravin, Palackého tř. 3a, 612 42 Brno, rehakova@chpr.szu.cz

Úvod

Ryby jako živočišné potraviny jsou zdrojem

- benefitních látek (omega-3 a omega-6 mastné kyseliny, vitamin D, jód, vápník, fosfor)
- kontaminantů (**těžké kovy-TK**, PCB a OCP)

Podnět ke zpracování studie

- rostoucí obliba konzumace ryb populací ČR (sladkovodních i mořských)
- možnost velkého výběru při nákupu ryb v ČR – široké možnosti globálního trhu

Cíle studie zpracované na SZÚ Brno

- vyhodnotit možnosti nákupu ryb z pohledu spotřebitele
- popsat situaci na trhu v ČR
- zhodnotit ryby jako významnou součást diety
- objektivně posoudit rizika spojená s konzumací ryb populací ČR, i v rámci různých druhů nakoupených ryb

Rizika přívodu vybraných těžkých kovů do organismu, negativní účinky*

- kumulativní charakter – celoživotní kumulace ve vnitřních orgánech
 - ↳ zdravotní komplikace možné až v delším časovém horizontu
- transport krevním řečištěm
 - ↳ přechod bariérou krev – mozek/měkké tkáně/kosti apod

Rtuť (Hg) / methylrtuť (MeHg)

- zasažení mozku a centrální nervové soustavy (mentální retardace, hluchota a slepota)
- kardiovaskulární onemocnění
- snadný průchod placentou – nevratné poškození vyvíjejícího se mozku plodu*

Kadmium (Cd) - karcinogen, blokování biochemických pochodů substitucí zinku

Olovo (Pb) - kumulace především v kostech

Arsen (As) - mutagenní a karcinogenní účinky

- poškozování nervového systému, vnitřních orgánů i pokožky

Materiál a metodika

Výběr, nákup, evidence vzorků - metodologie projektu monitorování dietární expozice (MDE)*

- respektována:
 - preference jednotlivých druhů ryb (sladkovodních i mořských) u spotřebitelů v ČR
 - dostupnost v běžné tržní síti ČR
- vybráno 11 druhů čerstvých ryb, zakoupeny 3 jednotlivé vzorky každého druhu/ev. čeledi
- podchyceny všechny údaje uvedené na obalu

Preanalytická a laboratorní úprava vzorků, analýza vzorků

- kulinární úprava vzorků do podoby pokrmu (pečení v konvektomatu) – metodika MDE*
- mechanická homogenizace, distribuce do laboratoře
- MW rozklad v prostředí $\text{HNO}_3 + \text{H}_2\text{O}_2$
- analytické metody: ICP-MS, AAS (Hg)
- (akreditace všech metod dle ČSN EN ISO/IEC 17025:2018)

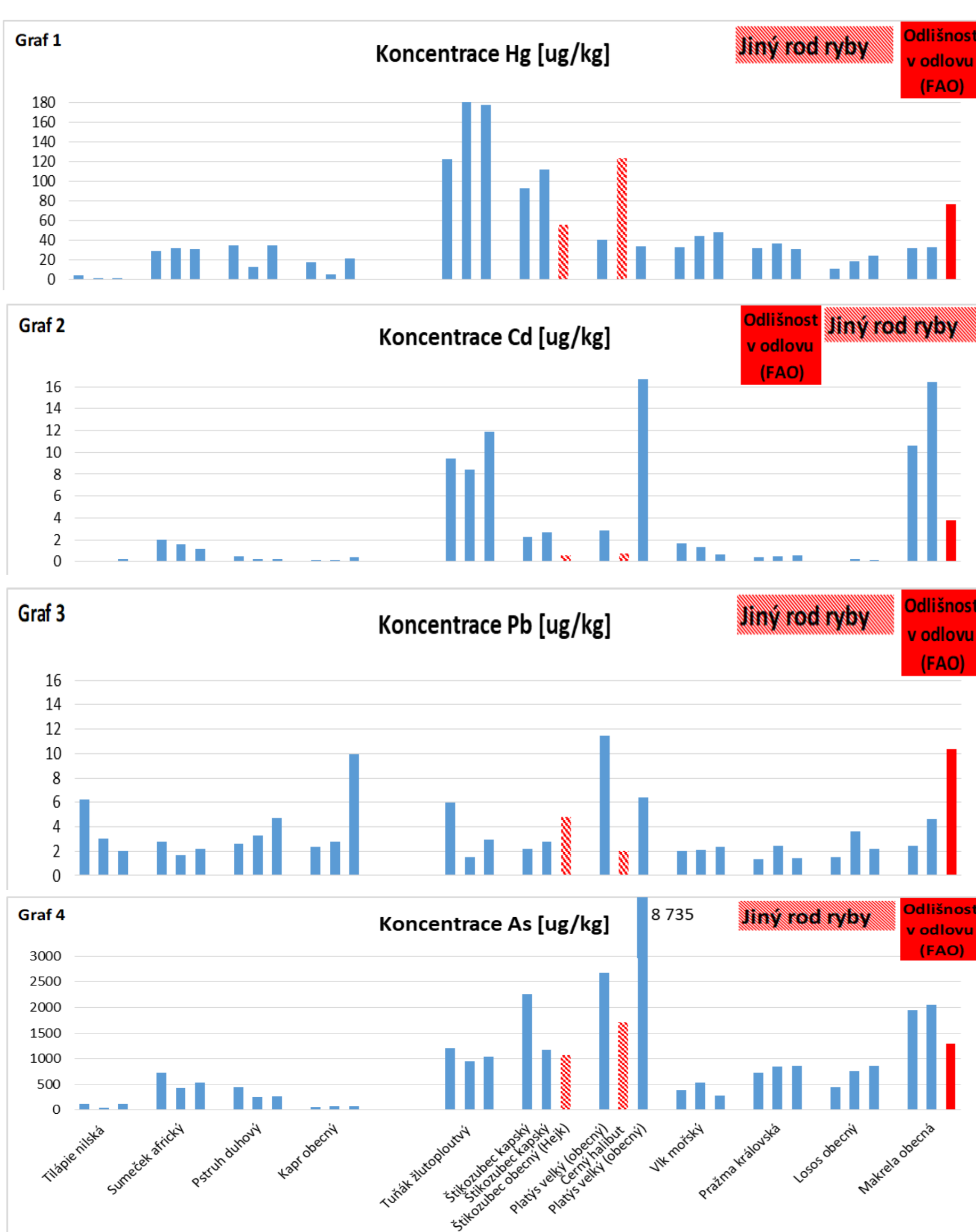
Čeleď	Rod	Druh	Habitat
Latidae	Robalo	Tilápie nilská	Sladkovodní
Keříčkovití	Keříčkovec	Sumeček africký	Sladkovodní
Kaprovití	Kapr	Kapr obecný	Sladkovodní
Lososovití	Pstruh	Pstruh duhový	Sladkovodní
Lososovití	Losos	Losos obecný	Mořská
Makrelovití	Makrela	Makrela obecná	Mořská
Makrelovití	Tuňák	Tuňák žlutoploutvý	Mořská
Mořčákovití	Mořčák	Vlk mořský	Mořská
Mořanovití	Mořan	Pražma královská	Mořská
Platýsovití	Pleuronctes, Reinhardtius	Platýs obecný, Černý halibut	Mořská
Štikozubcovití	Štikozubec	Štikozubec obecný, Štikozubec kapský	Mořská

Výsledky a diskuse

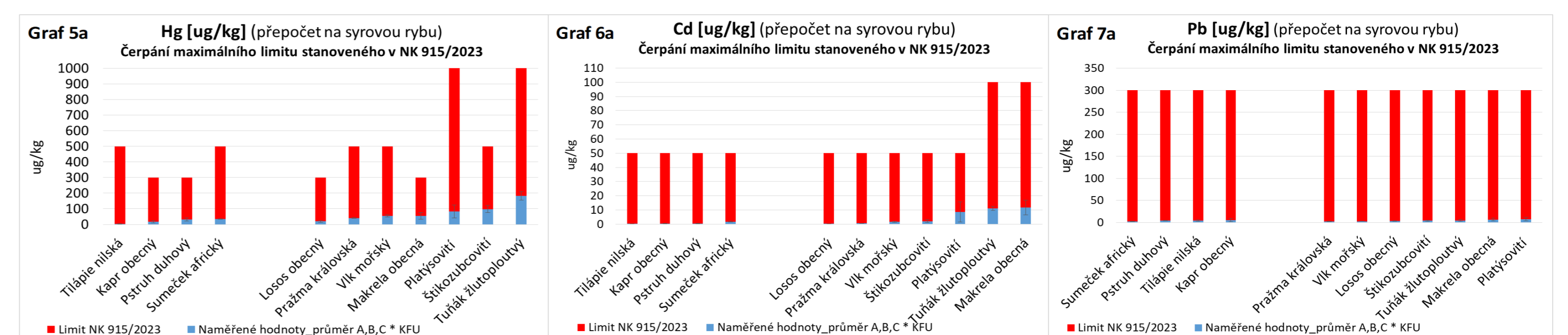
Koncentrace měřených analytů v jednotlivých vzorcích ryb (Grafy 1-4):

- **nejvyšší zátěž:** dravé mořské ryby – odlov ve volném moři (tuňák, makrela, štikozubcovití, platýsovití)
- **nižší zátěž:** sladkovodní a mořské ryby – vše z chovu
- kontaminaci ovlivňuje: stáří a druh ryb, místo odlovu FAO, různá kontaminace lovných vod

Porovnání se stanovenými limitními hodnotami NK (EU) 915/2023 (Grafy 5a-7a)*

- maximální limity stanoveny pro Hg, Cd, Pb v syrové rybě (u Hg a Cd více úrovní)
- naměřená hodnota korigována faktorem kulinární úpravy (přepočten na obsah TK v syrové rybě)
- porovnáván průměr ze tří vzorků jednoho druhu/čeledi ryby
- hodnoceno čerpání stanovených maximálních limitů jednotlivých kontaminantů [ug/kg], [%]
- **nebylo zaznamenáno dosažení limitní hodnoty stanovené v NK**

Hodnocení dietární expozice – počet porcí pro překročení expozičních limitů

- týdenní expoziční limity stanoveny EFSA* [ug / kg t.hm. / týden] pro Hg, MeHg, Cd, Pb
- odhad expozice MeHg u populace v ČR
- lze použít celkový obsah Hg jako konzervativní přístup (nízká spotřeba ryb v ČR)
- pro hodnocení expozice zvoleno: dvě populační skupiny*, průměrná porce:
 - populační skupina děti kg (4-6 roků) – porce ryby: 100 g
 - populační skupina dospělé osoby 75 kg (průměrná hodnota M+Ž 18-60+ roků) – porce ryby: 150 g

Počet porcí ryb zkonzumovaných za týden potřebných k naplnění expozičních limitů EFSA **1- 7 porcí** max 14 porcí

		Tilápie nilská	Kapr obecný	Pstruh duhový	Sumeček africký	Losos obecný	Pražma královská	Vlk mořský	Makrela		Platýsovití		Tuňák žlutoploutvý	Štikozubcovití	
									(FAO 27)	(FAO 37)	Platýs	Halibut		Š. obecný	Š. kapský
Hg	Děti 20 kg	842	84	37	26	51	24	20	10	25	22	6	5-7	14	8
	Dospělí 75 kg	2106	210	92	66	128	61	50	26	63	54	16	14	36	20
MeHg	Děti 20 kg	274	27	12	9	17	8	6	3	8	7	2	1-2	4-5	2-3
	Dospělí 75 kg	684	68	30	21	42	20	16	8	20	18	5	3-5	12	6
Cd, Pb	Děti 20 kg	40 (makrela FAO 37) -5000 (tilápie) porcí													
	Dospělí 75 kg	100 (makrela FAO 37) -14000 (tilápie) porcí													

Závěr

- **Vyšší obsah TK** – dravé mořské ryby (odlov v moři) → **nejvíce: všechny vzorky tuňáka**
- **Nižší obsah TK** – sladkovodní a mořské ryby (chov) → **nejméně: všechny vzorky tilápie**
- Nejvýraznější odchylky mezi jednotlivými vzorky v rámci druhu ryb – mořské (odlov)
- Nebylo zaznamenáno dosažení maximálních limitních hodnot stanovených v NK 915/2023 pro čerstvé ryby (obsah kontaminantů: max cca 20% (Hg, Cd), 2,5 % (Pb) stanovených limitů)
- Rizikové množství konzumovaných ryb:
 - Cd, Pb – **ne**reálné počty porcí konzumovaných za týden: 40 (makrela) - 5000 (tilápie)
 - Hg, MeHg – **reálné** počty porcí pro dravé mořské ryby: **1-2/3-5** porce **tuňáka** (dětí/dospělí)

- **Celková kontaminace ryb těžkými kovy není kritická.**
 - Při nízké spotřebě ryb populací ČR **není zaznamenáno významné expoziční riziko** - hodnoceny těžké kovy (Hg, MeHg, Cd, Pb).
 - **Zvýšená pozornost** pro přívod Hg a MeHg u **těhotných a kojících žen a dětí***.
 - Ryby - nedílná, ale **uvážená**, součást pestrého jídelníčku
- ↓
- **V případě obliby konzumace mořských ryb:**
 - **vybírat vhodné, méně rizikové druhy**
 - **zaměřit se více na ryby z chovu**

* Citace a literatura viz elektronický sborník.